

“Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri”

Özet Bulgular

TÜSİAD ve KAGİDER tarafından yayımlanan “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri” başlıklı rapor, 15 Temmuz 2008, Salı günü düzenlenen bir seminer ile kamuoyuna duyuruldu.

TÜSİAD’ın 2000 yılında "Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset" başlığıyla yayınladığı raporun güncelleme çalışması olan bu rapor, aradan geçen sürede, kadınların eğitim, istihdam ve siyasetteki konumu ile ilgili meydana gelen gelişmeler ve ilerleme kaydedilemeyen alanlar, AB kadın-erkek eşitliği politikaları da gözetilerek kaleme alındı. Raporun tanıtım toplantısında, TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Arzuhan Doğan Yalçındağ, KAGİDER Yönetim Kurulu Başkanı Gülseren Onanç ve TÜSİAD Yönetim Kurulu Üyesi ve Sosyal İşler Komisyonu Başkanı Ethem Sancak birer açılış konuşması gerçekleştirdi.

Raporun “Eğitim” başlıklı 1. bölümü Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mine Tan; “İşgücüne Katılım ve İstihdam” başlıklı 2. bölümü Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Yıldız Ecevit; “Siyasal Katılım” başlıklı 3. bölümü Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Serpil Sancar; “Avrupa Birliği Kadın-Erkek Eşitliği Politikaları ve Türkiye” başlıklı 4. bölümü Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Bölümü Öğretim Görevlisi Dr. Selma Acuner ve Sosyal Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği Politikaları Merkezi (SOGEP) Eşbaşkanı Ceren İşat tarafından yazılmıştır.

2000 tarihli raporda olduğu gibi, bu raporda da kavramsal ön kabuller ve öncüller önemini korumaktadır:

- Kadınların güçlenmeleri ve özgürleşmeleri için ‘yeterli’ olmayan ancak ‘gerekli’ olan koşul eğitim, çalışma yaşamı ve siyasete eşit katılımlarıdır;
- Bu alanların tümü toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık ve eşitsizlikleri barındırmaktadır;
- Bu alanlar üzerinde makro-ekonomik ve toplumsal değişmelerin yoğun etkisi vardır;
- Kadınların eğitim, çalışma yaşamı ve siyasete katılımlarını ve bu yolla kadın-erkek eşitliğini tartışmak, ataerkil sistem ve ideolojiye gönderme yapılmadan gerçekleştirilemez.

İlk raporun yazıldığı 2000 yılından bu yana Türkiye’de kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik önemli değişimler gerçekleşmiştir. Bu dönemde ‘cinsler arası eşitlik’, temel bir norm olarak yeni hukuksal düzenlemelerde açıkça yer almış; Anayasa’nın 10. maddesi, Ceza Kanunu, Medeni Kanun ve Ailenin Korunmasına Dair Kanun gibi önemli düzenlemelerde yapılan değişikliklerle somut olarak tanımlanıp güvence altına alınmıştır.

Ancak, kadınlar arasında okumaz yazmazlık, her beş kadından birini etkileyen yakıcı bir sorun olarak sürekliliğini korumakta, kız çocuklarının eğitime katılımındaki coğrafyasal, sınıfsal, kültürel engeller kolay aşılanmamaktadır. İşgücü piyasasında kadınlara ilişkin veriler önemli sorunlara işaret etmektedir. TBMM’de kadın temsili hala Orta Doğu ülkeleri arasında bile en düşük siyasal temsil oranlarından biri olmaya devam etmektedir. 1999 yılında başlayan Avrupa Birliği (AB)’ne adaylık sürecine rağmen bu konularda yeterli açılım sağlanamamıştır.

1. Eğitim: Bu bölüm, ilk olarak, eğitime erişim ve süreklilikte toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ele almakta; bu çerçevede okuryazarlık, okul ömür süresi beklentisi ve okul öncesinden yükseköğretime kadar eğitim kademelerine göre okullulaşma oranlarını incelemektedir. Ardından, eğitim sisteminin cinsiyetçiliği yeniden üreten yapı, süreç ve içerikleri kapsamında, eğitimin genel görünümü, öğretmenler, akademik dağılım, yönetici profili, ders kitapları ve program ile okul iklimi ele alınmaktadır. Kız çocukların ve kadınların eğitime yönelik kamusal ve sivil toplum projelerine değinildikten sonra politika önerileri sunulmaktadır.

Türkiye’de eğitimde kadın-erkek eşitliğini gerçekleştirme konusunda 2000 tarihli ilk raporda ele alınan hemen tüm boyutlarda belli ilerlemeler gerçekleşmiştir. Ancak, gelişmeler ağır, dalgalı ve yetersizdir. Oranlar, iki rapor arasındaki dönemde gerçekleşen gelişmelerin çoğu kez, çok küçük sayılarla seyrettiğini, bu tempoyla BM Bin Yıl Zirvesi’nde kabul edilen Bin Yıl Kalkınma Hedefleri’ne ulaşmanın çok zor olacağını belgelemektedir.

2000 yılında yetişkin erkek nüfus için %94.5 ve kadınlar için %78.3 olan okuryazarlık oranları 2006’da erkeklerde %96 ve kadınlarda %80.4’de kalmaktadır. Okulöncesi okullulaşmada, 2005-06’da yaklaşık 704 bin kız, 438 bin erkek çocuk sistem dışındadır. 2006-07’de ilköğretim çağ nüfusunda olup da ilköğretime devam etmeyen 1.111.000 çocuğun 667.000’i (%60) kızdır.

Okullulaşma oranları açısından farklı yaş gruplarında, kentsel-kırsal yerleşim yerlerinde ve bölgelerde bulunan kadınlar ve kız çocukları arasındaki eşitsizlikler önemini sürdürmektedir. Herhangi bir eğitim almayan 15-49 yaş arası kadın oranları iki rapor arası dönemde %16.7’den %21.8’e ulaşmıştır. Eğitimsiz kadın oranlarıyla okula kayıtlı olmayan kız çocuk oranlarının en yüksek olduğu yörelerde değişme olmamıştır: Sırasıyla Güneydoğu, Ortadoğu ve Kuzeydoğu Anadolu. Ayrıca 2000’de İstanbul için %10.2 olarak belirlenen 15-49 yaş arası eğitimsiz kadın oranları, %14.2’ye çıkmıştır.

Kız ve erkek çocukların ortaöğretimdeki okullulaşma farkı, ilköğretimde var olan okullulaşma farkının (%4.3) iki katıdır (%8.5). Yükseköğretim okullulaşma oranlarında, kadınlar için 1999-00’deki %10.5’ten 2005-06’daki %17.4’e artış gerçekleşmiştir.

Türkiye’de kadınlar için 10 ve erkekler için 12 yıl olarak hesaplanan okul ömür süresi beklentisi, AB ülkelerinden geride olmakla birlikte kadınlar için dünya standardı dolayında, erkekler için ise bunun biraz üzerinde görünmektedir.

Eğitimin ana hedeflerini, temel politikalarını ve önceliklerini belirleyen metinlerde, uygulamalarda, ders araç ve gereçlerinde, toplumsal cinsiyet yaklaşımının yerleştirilmesi konusunda bütünsel bir ilerleme yoktur. Okulun, yapısı, aktörleri, süreçleri ve gündelik yaşamıyla “cinsiyetçiliğin yeniden üretimine” katkısı devam etmektedir.

Eğitimdeki destek mekanizmaları, gerçek eşitliğin ve zihniyet değişikliğinin sağlanmasında hem kaynaklar hem de uygulamalar açısından yetersizdir.

Öneriler: Kız-erkek tüm çocukların nitelikli bir eğitim almaları önündeki engellerin kaldırılması ancak sağlam devlet politikalarıyla sağlanabilir. Bunun yanında, sivil toplumun mikro projeleri de, kamusal eğitim alanı gibi bir mücadele alanı olarak görülmeli ve bütüncül bir yaklaşım geliştirilmelidir.

Eğitimin dönüştürücü rolünün genişletilmesinde yapısal, kültürel, bölgesel farkları ve göçü odakta tutan, ancak bütün bu etmenlerin etkileşimini dikkatten kaçırmayan, geniş kapsamlı nüfus ve kalkınma politikaları benimsenmelidir. Siyasal iradenin, kadınları eşitsiz kılan yapı ve koşulları değiştirmekle yükümlü olması ve zorunlu eğitim süresinin 12 yıla çıkarılması bu politikaların odağında tutulmalıdır.

Eğitime ayrılan bütçe payının GSMH'nın en az %5'ine çıkarılması, YİBO'lar başta olmak üzere okullarda yeterli rehber, danışman, sağlık personeli vb. uzman kadroların ayrılması için gerekli düzenlemelerin yapılması gereklidir.

Tüm kız ve erkek çocukların nitelikli ilk ve ortaöğretime katılabilmeleri ve devamlarının önündeki ekonomik, fiziksel ve toplumsal cinsiyete dayalı engellerin 2015 yılına kadar kaldırılmasına yönelik "stratejik eylem planı" 2008 yılı sonuna kadar hazırlanmalı ve bunun hazırlanmasıyla görevli kurul üyelerinden %50'si kadın olmalıdır.

Türkiye'nin, üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nin 12.10.2007 tarihli tavsiye kararında belirttiği gibi toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilmesini tüm eğitim politika, reform, yapı, bütçeleme ve uygulamalarının merkezine yerleştirmesi sağlanmalıdır.

Okulöncesi eğitim zorunlu eğitim kapsamına alınarak Okulöncesi Eğitim Yasası 2008 sonuna kadar çıkarılmalıdır.

Kız ve erkek çocuklarının doğdukları anda nüfus kaydı altına alınması, toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış, standart, sayısallaştırılmış verilerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, Milli Eğitim Bakanlığı çalışanlarına ve okul yaşamının çeşitli yönlerine ilişkin olarak toplumsal cinsiyete duyarlı göstergelerin tamamlanması gereklidir.

Eğitim sistemi içinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin "anaakımlaştırılmasını" izlemek ve değerlendirmek amacıyla, 2010 yılına kadar Talim Terbiye Kurulu ve Yükseköğretim Kurulu bünyelerinde "Eşitlik Komisyonları" oluşturulmalıdır.

Kız ve erkek öğrencilerin karşı cinsiyete özgülenmiş alanlara özendirilmesi, okulun bu süreçte etkili rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sağlaması, mesleki ve teknik eğitimin erkek ve kızlara yönelik ikili yapısında birleştirmeye 2010 yılına kadar gidilmesi gereklidir.

Taciz de dahil okulda şiddetin bütün biçimlerine karşı mağdur ve ailesi için psikolojik ve pedagojik danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, üreme sağlığı eğitiminin 2010 yılına kadar öğretim programlarına alınması gereklidir.

Toplumsal cinsiyet duyarlılığı öğretmen yetiştirme, rehberlik ve danışmanlık, hizmet içi eğitim programları ve eğitimde yönetim ve teftişin hedefleri arasına kaynaştırılmalıdır. Milli Eğitim Bakanlığı'nda karar ve denetim kadrolarında bulunanlara yönelik toplumsal cinsiyet duyarlılığı eğitimleri verilmeli, eğitim araç ve gereçlerinde kadınların sivil yaşama, sanata ve bilime katkıları görünürleştirilmeli, eğitim fakültelerinde Toplumsal Cinsiyet konulu derslerin programlara girmesi sağlanmalıdır.

Eğitimle ilgili desteklerin, gerçek gereksinim sahiplerine ulaştırılması ve yardım kavramı yerine hak temelli sosyal politikalarla geçilmesi sağlanmalıdır.

Gerçek bir dönüşüm için ev, iş ve siyaset de dönüştürülmeli, aile içindeki cinsiyetçi yaklaşımları kırmak için eğitim çalışmaları yapılmalı, dönüşüm bireysel çabalar yanında toplumsal projelerle desteklenmeli, kadınlar için olduğu kadar erkekler için de cinsiyetçi olmayan stratejiler geliştirilmelidir.

2. İşgücüne Katılım ve İstihdam: Bu bölümde kadınların işgücüne katılımında durum ve eğilimlere yer verilmekte, ardından kadınların işgücüne katılımı önündeki engellere değinilmektedir. Kadınların istihdamını artırıcı kurumsal çabaların irdelenmesinden sonra öneriler getirilmektedir.

Türkiye’de kadınların işgücüne katılımları 1950’lerin ortalarından beri düşmektedir. Bu düşüşün temel nedenlerinden biri kırdan kente göçtür. 1930’larda nüfusun yaklaşık %30’u kentlerde, %70’i kırdan yaşarken, bu durum 2000’li yıllarda tersine dönmüştür.

1988-2006 yılları arasındaki 18 yıl içerisinde kadınların işgücüne katılım oranında önemli bir azalma gözlenmektedir. 1988’de %34,3 olan bu oran 2006’da %24,9’a düşmüştür. 1988’de %31 olan kadınların istihdam oranı da, 2006’da %22’ye düşmüştür.

Eğitim ile kadınların işgücüne katılımı arasında ise olumlu bir ilişki vardır, eğitim düzeyi arttıkça kadınların işgücüne katılımı da artmaktadır. 2006 yılı itibariyle kentte, yüksekokul ve fakülte mezunu kadınlarda işgücüne katılım oranı %69,8’e ulaşmaktadır.

Kadınların Türkiye genelinde istihdamlarının en yüksek olduğu tarımda 2000 yılında istihdam %60,5 iken, 2006 yılında %48,5’e düşmüştür. Buna karşılık, hizmetlerde, 2000-06 yılları arasında %26,4’ten %36,5’e istihdam artışı gerçekleşmiştir. Kentte, kadınların sanayi sektöründeki istihdam oranı %9,5 olup, hizmetler ile karşılaştırıldığında hem çok düşüktür hem de 2000-06 yılları arasında düşmeye devam etmiştir.

Erkek işsizlik oranlarının tüm yaş gruplarında kadın işsizlik oranlarının üzerinde seyrettiği yer sadece kırsal alanlardır. Ancak bu durum, kırdan kadınların çok büyük bir kısmının ücretsiz aile işçisi olarak faaliyet göstermelerinin ve bu nedenle ‘işsiz’ değil ‘istihdam edilen nüfus’ kapsamında değerlendirilmelerinin bir sonucudur. 2006 yılında, kentte her 100 işsiz kadından 80’i 35 yaş altı gruplardadır. Bu oran erkeklerde 65’tir. 35 yaşından sonra durum tersine dönmekte, erkeklerin kendi içlerindeki işsizlik yüzdeleri kadınlarınkinden daha yüksek olmaktadır. Bu durum erkeklerin, kadınlara oranla daha ileri yaşlarda da iş arayışı içinde olduklarını; kadınların ise 35 yaşından sonra kendilerini işsiz olarak beyan etme eğilimlerinin azaldığını; iş arama çabasında daha az bulunduklarını göstermektedir. Kadınların iş arama eğiliminin azalmasının bir nedeni olarak, evlenerek çocuk sahibi olmaları ve onlara kendilerinin bakmak zorunda kalmaları yüzünden işgücünün dışında kalmaları gösterilebilir.

Hiçbir sektörde kadınlar ve erkekler istihdamı eşit paylaşmamaktadır. Kadın istihdamın erkeklerle eşite yakın olduğu tek sektör tarımdır (Türkiye genelinde %46,3; kent düzeyinde %41,5 ve kırsal düzeyinde %46,8). Kadınların en çok istihdam edildiği hizmet sektörünün alt sektörü olan ‘toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetlerde (2006’da Türkiye genelinde %29,8 ve kentte %33,1) bile toplumsal cinsiyet temelli ayrışma varlığını sürdürmektedir. Türkiye’de kadınların ve erkeklerin aynı meslek grubu içindeki oranlarında da cinsiyet temelli ayrışma söz konusudur. ‘Kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler ve müdürler’ grubunda kadınların oranı 2006’da sadece %8,9’dur.

2006 yılında, Türkiye genelinde, erkeklerin kayıtlılık oranı %58 iken kadınlarda bu oran %34’tür. Başka deyişle, çalışan kadınların %66’sı kayıtdışı çalışmaktadır.

Çeşitli araştırmaların da vurguladığı gibi, kadın erkek arasında ücret eşitsizliği bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.

Kadın girişimciliği, fikri ile sermayesini birleştirerek yeni bir işletme kuran ve kendi dışında da istihdam yaratan kadınlar için kullanılmakta olan bir kavram olmaktan çıkarak, işsiz ve yoksul kadınların hane gelirini artırıcı faaliyetlerini ve mikro kredileri de içeren bir şemsiye kavrama dönüşme eğilimi göstermiştir.

Öneriler: Eğitim, özellikle de mesleki eğitim, kadınların beşeri sermayelerini artıracak en önemli araçlardan biri olarak hem örgün hem de yaygın öğretim kurumlarında sağlanmalı, gerekirse olumlu ayrımcılık araçları (kota ve burs) kullanılarak kadınların beceri kazanmaları ve meslek edinmeleri garantilenmelidir.

AB ülkelerinde aktif işgücü piyasası politikalarının kadınların istihdamını artırıcı yönde kullanıldığı gözlenmektedir. Bu başarı, iş arama-işe yerleştirme, mesleki eğitim ve girişimcilik teşviklerini kapsayan politikaların, ülke koşullarına uygun bir karmasının benimsenmesi ve makro ölçekte bir devlet politikası olarak tasarlanması ve uygulanması ile sağlanmıştır. Türkiye’de aktif işgücü piyasası politikaları kapsamında en temel ve yaygın olarak, mesleki eğitim hizmeti sunulmaktadır. İşgücü piyasası politikası olarak nitelenebilecek diğer politika araçları ise geliştirilmemiştir. Özellikle kadının işgücüne katılımının düşük olduğu ülkelerde en etkili sonuçları üreten bu politika araçlarının Türkiye’de de kullanımına dayalı politikalar üretilmelidir.

Kadın girişimciliği, yoksulluktan koruyan gelir getirici faaliyetlerin dışında, daha geniş ve kadınların kendi güçlenmelerini hedef alan faaliyetler olarak anlaşılmalıdır. Devletin kadın girişimciliği politikalarını destekleyecek ve yönlendirecek araçları geliştirmesi ve ulusal istihdam politikasının parçası haline getirmesi gereklidir.

Gelişmiş ülkelerde esnekleştirme stratejilerinin kadın istihdamını artırmaya dönük kullanımında olduğu gibi, Türkiye’de esnek çalışma ve istihdam biçimlerinin eksik istihdam ve/veya çalışan yoksulluğu yaratmaması için, esnekleştirme uygulamaları, minimum gelir, eğitim, sağlık, sosyal bakım alanlarında sosyal hizmetler, işsizlik sigortası, yeniden işe yerleştirme programları gibi etkin sosyal politikalar ile desteklenmelidir.

Bakım hizmetlerinin kurumsallaşmaması, kadınların işgücüne katılımlarını engelleyen arz yanlı nedenlerin en önemlilerinden biridir. Kurumsal bakım hizmetlerinin bölgesel ve yerel özelliklere uygun yenilikçi modellerle güçlendirilmesi gereklidir. Ebeveyn izni yasallaşmalı, çocuk bakımı için kapsamlı politikalar benimsenmeli, işyeri kreşleri açılmalı, açılmadığı takdirde birkaç işletmenin birlikte açacağı kreşlere veya çocuk bakım hizmeti satın alabilecekleri modellere yer verilmeli, gündüz bakım programları desteklenmeli, yerel yönetimler çocuk ve yaşlı bakım hizmetlerinde daha çok sorumluluk üstlenmelidir.

Kamu, bir yandan toplumsal cinsiyet ayrımcılığına izin vermeyerek, diğer yandan özel önlemler alarak kadın işgücünün/istihdamının artması çabalarında aktif rol oynamalıdır. Özel sektörde işverenlerin kadın istihdamını artırmaları için kurumlar vergisinde indirim, gelir vergisi ve sigorta primi destekleri gibi istihdamı teşvik araçları kullanılmalıdır.

Kadın istihdamını artırmakta etkin rol oynayabilecek kurumlar, daha özel olarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İŞKUR, İŞKUR il müdürlükleri, İl İstihdam Kurulları güçlendirilmeli, bu kurumların toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışını politikalarına ve yönetimine yerleştirmeleri sağlanmalıdır.

Çalışma yaşamında işe almada, işte yükseltmede, hizmet içi eğitimde ve ücretlerde ayrımcı uygulamaları denetleyecek ve bunların ortadan kaldırılmasına yönelik politikalar üretecek bağımsız bir yapının tesisi gereklidir.

3. Siyasete Katılım: Bu bölümde Türkiye’de kadın-erkek eşitliğini belirleyen siyasal dinamikler ele alınmakta, ardından siyasal partilerde ve yerel siyasette kadın katılımı irdelenmektedir. Türkiye’de kadın hareketinin özelliklerini açıklayan çalışma, daha sonra cinsiyet eşitliği için dünyada kota uygulamalarını sunmakta ve Türkiye’de kamu politikası olarak kadın-erkek eşitliği politikasının gelişimine yer vermektedir. Kadınların kamu kurumlarına ve siyasal kararlara katılım durumunun irdelenmesinden sonra öneriler getirilmektedir.

2007 seçimleri sonunda oluşan 23. Dönem TBMM’de en yüksek kadın milletvekili oranı % 29,6 ile DTP’de gerçekleşmiş, AKP % 3,8 olan kadın milletvekili oranını % 9’a çıkarmış, CHP’de bu oran % 9,9’dan % 9’a gerilemiş ve MHP’de % 2,8 olarak gerçekleşmiştir.

2007 seçimlerinin kadın adaylar açısından en olumsuz sonuçlarından biri, önemli kadın örgütleri yöneticilerinin, siyasal deneyim sahibi ve kadın örgütlerinin siyasal gündemini parlamentoya taşıma amacı olan kadın adayların listelerde yer bulamamasıdır. Bu seçimler açısından en yeni özellik ise, kadın milletvekillerinin sadece birkaç büyük kentten değil, Türkiye’nin her yerinden seçilmeye başlanmasıdır.

Dünyanın birçok ülkesinde kadınlar ulusal düzeydeki siyasette ciddi bir temsil düzeyine ulaşamamaları bile, yerel siyasal kararlara katılmada daha başarılı olabilmektedirler. Türkiye’de ise bu durum geçerli değildir. Yerel meclislerde kadın oranı ortalaması Avrupa’da ve Orta Amerika’da %24, Latin Amerika’da %26, Afrika’da % 30 iken Türkiye’de % 2,5’tur.

Kadın hakları hareketi, kadın örgütlerinin oluşturduğu sivil iletişim ağlarını geliştirerek yarattığı işbirliği aracılığı ile güçlenerek, son yıllarda Türkiye’de sivil toplumun gücünü arttıran en önemli demokratik gelişmelerden biri olmuştur.

Kadınların siyasal kararlara eşit katılımını ve eşit temsilini sağlamak için ulusal politikaların oluşturulması ve bunun gerçekleştirilmesi için, gerekirse kota dahil olumlu ayrımcılık stratejilerinin benimsenmesi, demokrasinin uluslararası kabul görmüş bir kriteri haline gelmiştir. CEDAW’a ve Pekin Eylem Planı’na imza atan ülkeler bu demokrasi ölçütüne uyacaklarını vaat etmişlerdir. BM-Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC), 1990’da, % 30 kadın temsilinin asgari temsil eşiği olarak benimsenmesini bütün üye ülkelerden istemiştir. 1995’te dünya parlamentolarında kadınların oranı % 10 iken bugün bu oran %17’ye çıkmıştır. Kota seçmenin iradesine değil, aday belirleme süreçlerine müdahaledir. Cinsiyet kotaları sadece kadınların eksik temsil sorununun sonuçlarını, yani ‘semptom’ları düzeltir, buna yol açan nedenleri doğrudan düzeltmez. Siyasal partiler içinde aday seçici mekanizmalarda kadınları eleyen ‘cinsiyetçi bakış’ı aşmak, kota politikalarının asıl amacıdır. Dünyada siyasi parti kotası uygulayan 69, parlamentoda anayasal kota uygulayan 15, seçim yasalarıyla kota uygulayan 44 ve yerel seçimlerde anayasal veya yasal kota uygulayan 32 ülke mevcuttur.

Türkiye’de eğitilmiş ve meslek sahibi kadınların kamu kurumlarında çalışma açısından önemli bir yer edindikleri; fakat yöneticilik düzeylerine yükselmede ciddi bir elemeye ve ayrımcılığa maruz kaldıkları görülmektedir.

Öneriler: Bir kamu politikası olarak kadın-erkek eşitliği amacına yönelik; kadın-erkek eşitliğinin tüm kamu kurumlarının politikalarında yer alması, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü içinde kadınların ulusal ve yerel siyasete katılım çabalarını destekleyecek bir boyutun geliştirilmesi, Cinsiyet Eşitliği Ombudsmanı oluşturulması, kamu kurumlarında

Cinsiyet Eşitliği İzleme Komiteleri'nin oluşturulması, Türkiye Kadın Politikaları Eylem Programı hazırlanması, kamu kurumlarının yönetim pozisyonlarına ve özerk kurumların karar organlarına atama yapılırken (veya aday gösterirken) en az üçte birinin kadın olması ve yasayla kurulan, zorunlu üyeliğe dayalı meslek örgütlerinin yönetimlerinde kadın kotası uygulanması sağlanmalıdır.

Siyasal partilerde kadın-erkek eşitliği amacına yönelik; Siyasal Partiler Kanunu'nun parti içi demokrasinin gelişimini destekleyecek bir yapıya kavuşturulması, Anayasanın 10. maddesinde "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür" ifadesinden sonra "Devlet bu eşitliğin sağlanması amacı ile özel geçici önlemler alır" cümlesinin eklenmesi, seçimlerdeki tüm aday listelerinin en az üçte bir oranında kadının seçilmesini sağlayacak şekilde düzenlenmesi için siyasi partiler ve seçim yasalarında gerekli değişikliklerin yapılması, "Toplumsal Cinsiyet Kotası"nın (fermuar sistemine dayalı liste yöntemi kullanılarak) yasal zorunluluk haline getirilmesi, partilerin devletten aldıkları ödeneklerin en az %20'sinin partinin kadın-erkek eşitliği için yapacağı çalışmalara ayrılması, kadın kollarının parti içi etkinliğinin artırılması gerçekleştirilmelidir.

TBMM'de kadın-erkek eşitliğinin sağlanması amacına yönelik; kadın-erkek eşitliğinin ilkelerinin tanımlanacağı bir Eşitlik Çerçeve Yasası'nın çıkartılması, kadın-erkek eşitliği açısından yasama faaliyetlerini şekillendirecek 'Kadın-Erkek Eşitliğini Sağlama Daimi Komisyonu' kurulması, parti grup yönetim kurullarında kadın milletvekillerinin yer alması, TBMM Başkan Vekillerinden en az üçte birinin kadın olması, kadın milletvekillerinin tüm komisyonlarda etkin görev alması sağlanmalıdır.

Kadınların yerel siyasal kararlara katılımını artırma amacına yönelik; siyasal partilerin yerel seçimlerdeki tüm aday listelerinin en az üçte bir oranında kadının seçilmesini sağlayacak şekilde düzenlenmesi, yerel idareler, siyasal partilerin yerel örgütleri, kamu kurumlarının yerel birimleri ve kadın örgütleri arasında işbirliği olanaklarının geliştirilmesi, yerel yönetimlerin 'Yerel Eşitlik Eylem Planları' yapmaları için teşvik edilmesi, yerel yönetimlerde yerel toplumsal cinsiyet eşitliği birimlerinin oluşturulması sağlanmalıdır.

4. AB Kadın-Erkek Eşitliği Politikaları ve Türkiye: Bu bölümde, AB'de eşit fırsatlar ile ilgili hukuksal çerçeve (Kurucu Antlaşma, stratejiler, direktifler) sunulmakta, ardından Türkiye'nin 1999'da başlayan adaylık dönemi ile birlikte gelişen süreç (Katılım Ortaklığı Belgeleri, İlerleme Raporları, Ulusal Programlar, Avrupa Parlamentosu raporları) ele alınmaktadır. Türkiye'de Anayasa ve yasalarda yapılan kadın-erkek eşitliği ile ilgili düzenlemeler belirtildikten sonra öneriler getirilmektedir.

Türkiye'nin AB'ye katılım sürecinin kadın politikaları açısından daha etkin bir şekilde ilerlemesi için çeşitli tarafların katılımıyla çok yönlü çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bu çalışmaları üç paydaş açısından ele almak mümkündür: a) Hükümet, b) Avrupa Komisyonu ve c) Kadın kuruluşları.

Öneriler:

a) Türkiye'de "AB ve kadın politikaları" konusunda halen dağınık bir yapılanma vardır ve kurumsallaşma sağlanamamıştır. Söz konusu politikaları ağırlıklı olarak Çalışma Bakanlığı AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı yürütmektedir. Kadın-erkek eşitliği konusundaki AB mevzuatının çalışma yaşamı üzerine olması bu duruma bir açıklama getirmekle birlikte, Çalışma Bakanlığı AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı'nın bu görevi büyük bir ciddiyetle sürdürmekte olduğu da saklı olmak kaydıyla, kadın örgütleri bu sorumluluğun kadın politikalarını bir bütün olarak ele alan KSGM'ye geçmesinin daha doğru olacağını düşünmektedir. Çünkü konunun Çalışma Bakanlığı bünyesinde ele alınması, kadının insan haklarının "çalışma yaşamı" ile sınırlandırılmasının teyidi anlamına gelmektedir.

Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, AB kadın politikaları konusunda daha etkin bir sorumluluk üstlenmelidir. Bu konuda doğrudan çalışacak bir koordinasyon birimi ivedilikle oluşturulmalıdır ve bu birim, bağımsız kadın örgütleriyle yakın bir işbirliği içerisinde çalışmalıdır.

AB'nin 2006-2010 yılları için oluşturduğu Kadın-Erkek Eşitliği Yol Haritası, altı öncelikli eylem alanı saptamıştır (kadın ve erkekler için eşit ekonomik bağımsızlık; çalışma yaşamı ile ailevi sorumlulukların uyumlaştırılması; karar alma mekanizmalarında eşit temsil; toplumsal cinsiyet kalıplarının ortadan kaldırılması; uluslararası politikalar ve kalkınma politikalarında kadın-erkek eşitliğinin teşvik edilmesi). Uyum sürecinde olan Türkiye'nin, bu eylem alanlarına paralel bir şekilde plan, program ve politika oluşturması gerekmektedir.

AB fonlarının daha yaygın bir biçimde duyurulması için etkin mekanizmalar oluşturulmalı ve proje başvurularının değerlendirilmesini yapan kişilerin toplumsal cinsiyet duyarlılığı eğitimi almaları önkoşul haline getirilmelidir.

Müzakere sürecinin kadın taleplerini birebir yansıtmaları için kadın sivil toplum örgütlerinin, kadın uzmanların ve akademisyenlerin katılımını sağlayacak mekanizmalar oluşturulmalıdır.

Bu doğrultuda, bir Eş-Başmüzakereci kadın seçilmesi üzerinde düşünülmelidir.

b) AB, genel olarak ayrımcılıkla mücadele için güçlü bir yasal çerçeve ortaya koymuştur, ancak kadın-erkek eşitliği politikalarını, kadın örgütlerinin talepleri doğrultusunda, istihdamın ötesine geçirme çabalarını güçlendirmelidir.

Ayrımcılıkla mücadeleyi desteklemek için kullanılan AB fonlarının öncelikleri, kadın STK'larının talepleri doğrultusunda belirlenmelidir.

Avrupa Komisyonu, ülkelerin adaylık süreçlerinde sivil toplumun katılımının etkin bir şekilde sağlanması için, ülkeleri teşvik edici yeni katılım mekanizmaları geliştirmelidir.

İlerleme raporları, kadın örgütlerinin Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerine değişim yönünde baskıda bulunabileceği izleme araçlarıdır. Bu doğrultuda, Avrupa Komisyonu görevlileri, aday ülkelere ilişkin Katılım Ortaklığı Belgeleri ve ilerleme raporlarının hazırlanma süreçlerinde resmi tarafın görüşlerine verdiği ağırlık kadar sivil toplum örgütlerinin görüşlerine de aynı derecede yer vermeye dikkat etmelidir.

c) Uyumlaştırma sürecini kadın bakış açısıyla mercek altına almak için kadın kuruluşları arasında bağımsız bir izleme mekanizması oluşturulmalıdır. Bu mekanizma, aynı zamanda, ilerleme raporlarına kadın bakış açısının daha gerçekçi bir biçimde yansıtılmasını da sağlayabilir.

Kadın politikalarının bir devlet politikası haline getirilmesi konusunda, AB'nin koşulluluk ilkesini dayanak olarak kullanarak güçlü bir siyasi gündem oluşturulmalıdır.

AB konusunda çalışan kadın kuruluşları ile diğer kadın kuruluşları arasında bilgi ve deneyim paylaşımı yaygınlaştırılmalıdır.

AB ve kadın hakları konusunda çalışan kadın örgütleri, bu konuda kamuoyu oluşturmak için bir iletişim stratejisi geliştirmelidir.